

ПРО ЦЕРЕМОНІЮ ПОХОВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОХОВАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ ХЕРСОНЕСУ – ХЕРСОНУ

Н. Супрун. Про церемонію поховання як елемент поховальної традиції Херсонесу – Херсону. Упродовж античного і середньовічного періодів в Херсонесі зазнавали змін всі складові поховального обряду: вибір способу поховання, складові елементи цих способів, вибір похоронної споруди, а також церемонія поховання. Дана стаття є спробою вперше прослідкувати ці еволюційні процеси й закономірності на прикладі церемонії поховання.

Ключові слова: Херсонес, поховальний обряд, церемонія поховання, інгумація, похоронна споруда, поховання.

Н. Супрун. О церемонии захоронения как элемент погребальной традиции Херсонеса – Херсона. На протяжении античного и средневекового периодов в Херсонесе претерпевали изменения все составляющие погребального обряда: выбор способа захоронения, составляющие элементы этих способов, выбор погребального сооружения, а также церемония захоронения. Данная статья является попыткой впервые проследить эти эволюционные процессы и закономерности на примере церемонии захоронения.

Ключевые слова: Херсонес, погребальный обряд, церемония захоронения, ингумации, погребальное сооружение, захоронения.

Херсонес зберіг свою доступність для археологічних досліджень, що є рідкістю. На сьогодні накопичено близько 200 тис. знахідок, які потребують детального аналізу¹. Найменш дослідженою є історія повсякденності, зокрема поховальний обряд херсонеситів. Саме він віддзеркалює цілісну систему поглядів, що складалася століттями та була пов'язана як з релігійними переконаннями, так і з соціально-політичним життям суспільства. Окрім релігійних звичаїв, саме поховальний обряд дозволяє аналізувати ряд побутових елементів, які віддзеркалюють як відношення до покійного, так і різні боки буденного життя соціуму. Усе разом визначає роль та значення всебічного аналізу поховального обряду.

Є достатня кількість наративних джерел для складання картини церемонії поховання у античному світі². Стосовно Херсонесу, про цю картину ми можемо судити лише на основі археологічних даних, а також свідчень Костянтина Вагрянородного³, проводячи аналогії з класичною античною традицією. На жаль, така ж неясність стосується й візантійської поховальної традиції.

Головна група джерел з даної теми – археологічні матеріали, отримані впродовж досліджень похоронних споруд. За більш ніж 150-річну історію досліджень території кладовища Херсонесу був отриманий величезний фактичний матеріал⁴. Проте пошук, в першу чергу ефективних знахідок, від чого й залежало фінансування розкопок⁵, недосконала методика робіт

і фіксації матеріалу в період з сер. XIX ст. й аж до 1914 р., привели до зниження інформативності цих матеріалів некрополя. Наприклад, упродовж 1889-1907 рр. під керівництвом К. К. Косцюшко-Валюжинича було відкрито близько 2,5 тис. поховальних споруд античної і ранньосередньовічної епох⁶. Не дивлячись на те, що з часом завідувач розкопками робив археологічні звіти усе більш детальними і ґрунтовними, в них, як правило, відсутні належні плани й креслення похоронних споруд⁷. Під час опису поховальних комплексів не було відмічено розташування кістяків і не наведено детального опису поховального інвентарю⁸. Цей недолік лише частково вдалося закрити наступними розкопками некрополя, які відбуваються до теперішнього часу.

До питання про реконструкцію церемонії поховання херсонеситів в окремі періоди, головним чином, зверталися В. І. Кадеєв⁹, С. Б. Сорочан¹⁰ і М. В. Фомін¹¹. Дана стаття – спроба вперше простежити саме еволюцію церемонії поховання упродовж античного – середньовічного періодів: V ст. до н.е. – XIII ст.

Пер. пол. V ст. до н.е. – початок постійного життя в Херсонесі¹². Упродовж V ст. до н.е. – I ст. н.е. у місті склався традиційний полісний світогляд, який знайшов своє віддзеркалення в поховальній традиції. Починаючи з I ст. н.е. Херсонес придбав статус союзника Римської імперії, що призвело до змін не лише в політичному житті міста, але і до еволюції релігійних переконань¹³. III-IV ст. – час появи в місті християнської спільноти¹⁴. Уже в VI-VIII ст. відбувається широка християнізація населення¹⁵. Нова релігія сприяє трансформації сприйняття життя і смерті, поступово вона робить своєрідну революцію у свідомості херсонеситів. Смерть, на відміну від попереднього періоду, починають сприймати як «народження у вічність», вона не є кінець життя, але зміна існування. Те, що відбувалося з людиною, тепер сприймалося як сон, навіть у слові «упокоїти» простежується синонім «укласти спати»¹⁶. Усі ці процеси знайшли своє віддзеркалення в похованнях, які значною мірою дозволяють реконструювати поховальний обряд мешканців Херсонесу-Херсону, простежити його еволюцію. Починаючи з X ст. кладовища за межами стін поступово припинили функціонувати, а на зміну їм прийшли поховання, що масово здійснювалися в межах міста, нерідко на місці зруйнованих колишніх церков або в нових малих квартальних храмах, які замінили собою великі культові комплекси¹⁷. Поховання Херсонесу, згідно з даними розкопок на сьогодні, не містять матеріалу, що датується пізніше XIII ст.

Згідно письмових джерел, в грецький період, після смерті людини, відбувалося наступне: хтось з родичів або близьких закривав покійному рота і очі, забезпечував монетою, накривав голову шматком тканини. Потім жінки мали обмити тіло, умастити його кассією, ладаном, міррою¹⁸. У Херсонесі немає відомостей про ритуальні дії стосовно тіла покійного. Костянтин Багрянородний повідомляє, що коли Гікія прикинулася мертвою, рабині «обрядивши її», передали тіло для винесення на територію некрополя¹⁹. Монета призначалася для Харона. Один обол задалегідь вкладали

померлому під язик²⁰ чи в ліву руку, як в похованнях Херсонесу, де такі монети були знайдені неодноразово²¹. Згідно з нашими підрахунками, в похоронних спорудах Херсонесу (виключаючи безінвентарні – 45%) були знайдені монети в 25% випадків поховань²².

У римський період навколо покійного запалювали світильники й ставили бальзамарії з пахощами. Це підтверджують археологічні дані некрополю²³. У 12% випадків були знайдені світильники і в 12% – бальзамарії²⁴.

Існував звичай закривати очі й рота покійного золотими листочками з грубими, видавленими контурами ока та розрізу рота²⁵. Розміри листочків корегувалися з віком покійного. Іноді замість наочників і нагубників голову покійного накривали маскою із золотої фольги²⁶, напевне, побоюючись його душі. Є також нечисленні знахідки вінків з листочків золотої фольги, які одягали покійному на голову²⁷. Вінки з таких пластинок існували впродовж усієї античної епохи, а, отже, цей звичай був принесений з метрополії. Робилися вінки із золотих листочків, що за формою нагадують листя селери, тобто їх прототипом послужили листя цієї рослини, отож, у бідніших сім'ях покійному надівали вінок із селери, що символізував закінчення «змагання із життям»²⁸.

Згідно античної традиції, обмивши тіло і символічно прибравши траурне ложе миртом й виноградом, родичі відкривали доступ до тіла усім, хто бажав з ним проститися. Наймали плакальників, флейтистів і співаків, що проводжали покійного голосіннями і елегіями²⁹. Після прощання людина повинна була зробити очищення, тому перед будинком померлого ставили велику посудину з водою, узятую з іншого будинку, для усіх, хто хотів попрощатися з покійним і утішити його сім'ю³⁰. А біля дверей або воріт обов'язково повинна була знаходитися гілка кипарису, що означала знаходження у будинку небіжчика³¹. Родичі покійного, за свідченням Ксенофонта, надівали чорний одяг на знак скорботи, а чоловіки з найближчих родичів обстригали волосся на голові. Ймовірно, Херсонес не був виключенням і тут.

У античному світі на другий або третій день родичі кілька разів окликали покійного на ім'я, а потім виносили з будинку і йшли до некрополя, який розташовувався за межами міста. Винесення тіла повинне було відбутися ще до сходу сонця, щоб видом трауру не образити Аполлона³².

Жертвопринесення здійснювали над труною – на третій день після смерті, а потім після похорон – на дев'ятий день. Крім того, на честь річниці народження і смерті близької людини на його могилу клали жертвний пиріг, вино, мед, молоко, фрукти, а в деяких містах-державах, до яких Афіни не належать, приносили і криваві жертви, заколюючи на могилі жертвних тварин³³. Так, в Херсонесі було знайдено підстилку з вугілля й попелу безпосередньо під самим похованим. С. Ф. Стрежелецький у 1945 р. простежив цілий ряд таких поховань. У ґрунтових могилах були знайдені й кістки, очевидно, жертвних тварин: вівці або кози, ко-

рови, пташині кістки, кістки камбали, залишки краба. Датуються такі поховання др. пол. IV – пер. пол. III ст. до н.е.³⁴.

Костянтин Багрянородний повідомляв, що день пам'яті – свято в пам'яті покійного – відбувався через рік. Цього дня родичі і знайомі раділи і веселилися, водили хороводи і не бралися за будь-яку справу. Знайомі та друзі, а в деяких випадках усе місто, приймали від родичів померлого вино, хліб, оливкову олію, м'ясо, птаха, рибу та інше³⁵.

Як і в період античності, у візантійському Херсоні при підготовці тіла покійного до процесу поховання, дотримуючись традиції, його омивали та вимощували маслами і пахощами, після чого покійного обгортали в тканину – «плащаницю», саван, прандій. Апостол Іоанн, описуючи поховання Христа, вказує на склад масел – смирна та алое. Що стосується тканини, то, напевно, для поховання використовували льон. Так, Туринська плащаниця, в яку «було загорнуте тіло Христа», була виготовлена з льону³⁶.

У ранньохристиянських похоронних спорудах Херсонесу поховальний інвентар присутній аж до VI-VII ст.³⁷. Серед речей, знайдених у могилах і склепах, є посуд з християнською символікою, яка могла використовуватися під час богослужінь, поминань.

Завершувалося усе безпосередньо похоронною процесією, що включала «винесення тіла» й траурну процесію до храму (церкви або каплиці, призначеної для кладовищеских функцій), після чого відбувалося поховання в приготованій задалегідь могилі або склепі – усипальниці, новій або, як відбувалося частіше, в тій, що вже містила інгумації.

Самі похорони зазвичай відбувалися відповідно до місцевих традицій. Тому достовірно говорити про процес поховання безпосередньо в Херсоні складно. Але були й обов'язкові загальнохристиянські елементи, такі як церковне відспівування. Які з поминальних служб здійснювалися у рамках міста – в храмах Херсонесу, а які на кладовищах, також складно визначити. Приміщення ж склепів використовували і для панахид, молебнів і навіть для агап, а в окремих випадках – для здійснення Божественної літургії³⁸.

Після того, як тіло було підготовлене до поховання, відбувалися служби. У перші віки відспівування покійного передувалося заупокійною літургією³⁹. Її служили у невеликих кладовищеских церквах. У храмах відбувалося відспівування і наступні поминання покійних⁴⁰. Для поминання були встановлені третій, дев'ятий і сороковий дні після смерті. Надалі воно здійснювалося кожен річницю⁴¹. Окрім персонального, були встановлені спеціальні дні поминання усіх спочилих. Такими днями стали так звані Вселенські Поминальні Суботи. Першим таким днем у році стала субота, напередодні початку Великого поста⁴². Традиція особливого поминання покійних існувала й напередодні свята Трійці.

Самі місця поховання, особливо склепи, періодично відвідували і здійснювали поминальні служби. Але особливою шаную користувалися місця поховання святих. Більше того, сама Божественна літургія повинна була

здійснюватися над могилою святого (чи хоч би над часткою його мощів). Найбільш шановані гробниці Херсонесу стають місцями паломництва.

Увесь комплекс християнського поховального обряду був спрямований на заспокоєння, розраду, повчання оточуючим. Як зазначав Пітер Браун, тривале оплакування і повільне занурення у величезну печаль смерті починають поступатися місцем стрімкій вірі в життя після смерті. Вже Іоанн Златоуст наставляє у своєму Пасхальному посланні: «Жоден нехай не боїться смерті, тому що звільнила нас смерть Спасителя!... Смерть! Де твоє жало? Пекло! Де твоя перемога?... Воскрес Христос, і немає жодного мертвого в труні!»⁴³. Так, у похованнях Херсонесу візантійського періоду немає і щонайменшого натяку на егоцентризм і самоствердження. Гординя усвідомлювалася середньовічною людиною як найтяжчий з семи смертних гріхів. Будь-які свідчення про померлого вже не здавалися важливими для вірян. З такої точки зору візантійське кладовище Херсонесу, на відміну від античного, – це типове «кладовище, що мовчить»⁴⁴.

Таким чином, у зв'язку з трансформацією релігійних переконань херсонеситів впродовж греко-римського періоду, відбуваються зміни таких елементів поховального обряду як вибір способу поховання (інгумація чи кремація) і вибір типу похоронної споруди (грецькому періоду характерні лише різновиди ґрунтових могил, інші ж похоронні споруди з'являються на території некрополя в римський період). Але важливим представляється той факт, що церемонія поховання залишається, з тим лише виключенням, що додаються нові елементи (використання світильників, бальзамаріїв, наочників і нагубників, масок із золотої фольги). Інша справа, що в одній родині могло існувати декілька традицій (наприклад, прибігали і до кремації, і до інгумації).

У візантійський період простежується інший погляд на смерть і життя після неї. Смерть починає сприйматися як «народження у вічність». Безумовно, нова релігія приносить нові елементи і викоринює старі, що суперечать християнським нормам. Проте, важливо підкреслити, що усе нове багато в чому є свого роду переосмисленням старого. Так, і в античний, і в середньовічний період тіло покійного омивали і вимощували маслами і пахощами, після чого обгортали в тканину; як і раніше похорони мали громадське значення; у обох традиціях є абсолютно певні дати для відвідування могил – дні пам'яті; роль надгробків переходить на поминальні списки, що зберігалися в церквах; монети тепер призначаються не для Харона, а як подаяння або як інша форма «безкровної жертви»⁴⁵. Отже, основні компоненти зберігаються, придбавши лише інший вигляд, що відповідає вимогам панівної релігії і нового християнського менталітету. Так, церемонія поховання ілюструє спадкоємність традиції, виявляючи чи свого роду переосмислення старих, добре відомих традицій.

Примітки

¹. Сорочан С. Б. Византийский Херсон (вторая половина VI – первая половина X вв.). Очерки истории и культуры / С. Б. Сорочан. – Ч. 1-2. –

- Харьков, 2005. – С. 1031; Фомин М. В. Погребальная традиция и обряд в византийском Херсоне (IV-X вв.) / М. В. Фомин. – Харьков, 2011. – С. 5-9.
2. Апулей Апология. Метаморфозы. Флориды / Апулей / Пер. М. А. Кузмина и С. П. Макиша. – М., 1956; Аристофан Избранные комедии / Аристофан / Пер. А. И. Пиатровского. – М., 1974; Гомер Илиада / Гомер / Пер. Н. И. Гнедича. – М., 1978; Гомер Одиссея / Гомер / Пер. В. А. Жуковского. – М., 1981.
 3. Багрянородный К. Об управлении империей / К. Багрянородный. – М., 1989. – С. 271-273.
 4. Зубарь В. М. Летопись археологических исследований Херсонеса – Херсона и его округа (1914–2005 гг.). / В. М. Зубарь. – Симферополь, 2009. – 494 с.
 5. Гриневиц К. Э. Сто лет Херсонесских раскопок (1827-1927 гг.) / К. Э. Гриневиц. – Севастополь, 1927. – С. 27.
 6. Зубар В. М. Історія розкопок і топографія античного некрополя Херсонеса / В. М. Зубар // Археологія. – 1978. – Вып. 25. – С. 50-52, мал. 1; Стоянов Р. В. Некрополь Херсонеса классического и эллинистического периодов: история изучения, проблематика / Р. В. Стоянов // Stratum plus. – 2000. – № 3. – С. 132-135.
 7. Домбровский О. И. Архитектурно-археологические исследования Загородного крестообразного храма Херсонеса / О. И. Домбровский // МАИЭТ. – 1993. – Вып. 3. – С. 307.
 8. Зубарь В. М. Некрополь Херсонеса Таврического I–IV вв. н.э. / В. М. Зубарь. – К., 1982. – С. 38, рис. 22.
 9. Кадеев В. И. Херсонес Таврический. Быт и культура (I–III вв. н.э.). – Харьков, 1996. – 212 с.
 10. Сорочан С. Б. Византийский Херсон ... – 1650 с.; Сорочан С. Б. Жизнь и гибель Херсонеса / С. Б. Сорочан, В. М. Зубарь, Л. В. Марченко. – Харьков, 2000. – 827 с.
 11. Фомин М. В. О раннехристианской погребально традиции. Попытки реконструкции / М. В. Фомин // Проблемы теологии. Материалы третьей международной богословской научно-практической конференции, посвященной 80-летию со дня рождения протоприсвитора Иоанна Мейендорфа. – Вып. 3. – Екатеринбург, 2006. – С. 155–159; Фомин М. В. Погребальная традиция ... – 290 с.
 12. Буйских А. В. Пространственное развитие Херсонеса Таврического в античную эпоху / А. В. Буйских // МАИЭТ. – Симферополь, 2008. – Вып. 5. – С. 27-35.
 13. Зубарь В. М. Херсонес Таврический и Римская империя. Очерки военно-политической истории / В. М. Зубарь. – К., 1994. – 180 с.
 14. Бертье-Делагард А. Л. О Херсонесе. Крестообразный храм – Крещальня – Крепостная ограда / А. Л. Бертье-Делагард // ИАК. – 1907. – Вып. 21. – С. 60-64; Виноградов А. Ю. «Миновала уже зима язы-

- ческого безумия...» Церковь и церкви Херсона в IV веке по данным литературных источников и эпиграфики / А. Ю. Виноградов. – М., 2010. – С. 151-152.
15. Фомин М. В. О периодизации христианизации Херсонеса-Херсона / М. В. Фомин // Ирсонна. Античный мир и его наследие. Материалы III международного научного семинара. – Белгород, 2006. – С. 83–89.
 16. Сорочан С. Б. Византия. Парадигмы быта, сознания и культуры / С. Б. Сорочан. – Харьков, 2011. – С. 153.
 17. Фомин М. В. Погребальная традиция ... – С. 6.
 18. Апулей Аполония. Метаморфозы. Флориды ... – С. 32.
 19. Вагрянородный К. Об управлении империей ... – С. 271-273.
 20. Грейвс Р. Мифы древней Греции / Р. Грейвс / Пер. с англ., под ред. и с послесл. А. А. Тахо-Годи. – М., 1992. – С. 87; Репников Н. И. Дневник работ с 7 марта по 8 июля 1908 г. / Н. И. Репников // Хсб. – 1927. – Вып. 2. – С. 157, мог. №№ 2569 и 2573; С. 158, мог. № 2577.
 21. Лепер Р. Х. Дневник раскопок херсонесского некрополя в 1908–1910 гг. / Р. Х. Лепер // Хсб. – 1927. – Вып. 2. – С. 198, мог. № 55 (71), С. 199, мог. № 61 (77), С. 205, мог. № 111 (21).
 22. Супрун Н. О. О церемонии погребения в античном Херсонесе / Н. О. Супрун // Классическая и византийская традиция. 2009. – Белгород, 2009. – С. 64.
 23. Косцюшко-Валюжинич К. К. Отчет о раскопках в Херсонесе Таврическом за 1892-1893 гг. / К. К. Косцюшко-Валюжинич // Архив НЗХТ. – Д. № 3. – 106 л.
 24. Супрун Н. О. Об использовании бальзамариев как одной из составляющих погребальной традиции Херсонеса / Н. О. Супрун // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 63-ї міжнародної наукової конференції. – Харків, 2010. – С. 323.
 25. Даниленко В. Н. Отчет о раскопках подбойной могилы у Шоссе из Севастополя в Херсонесский музей / В. Н. Даниленко // Архив НЗХТ. – Д. № 776. – Л. 1-5.
 26. Белов Г. Д. Римские приставные склепы № 1013 и 1014 / Г. Д. Белов // Хсб. – 1927. – Вып. 2. – С. 115, рис. 8; Пятышева Н. В. Ювелирные изделия Херсонеса. IV в. до н.э. – IV в. н.э.: Коллекция Государственного исторического музея / Н. В. Пятышева. – М., 1956. – Вып. 18. – С. 29-30; Зубарь В. М. Некрополь Херсонеса ... – С. 110.
 27. Зубарь В. М. Отчет о раскопках Западного некрополя Херсонеса в 1984 г. / В. М. Зубарь, А. В. Шевченко // Архив НЗХТ. – Д. № 2433. – Л. 19-23, мог. № 39; Пятышева Н. В. Ювелирные изделия Херсонеса... – С. 65-67.
 28. Кадеев В. И. Херсонес Таврический ... – С. 80.
 29. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук / Пер. с польск. В. К. Ронина. – М., 1988. – С. 313-314.
 30. Латышев В. В. Очерк греческих древностей / В. В. Латышев. – СПб., 1899. – С. 74.

31. Кулаковский Ю. А. Смерть и бессмертие в представлениях древних греков / Ю. А. Кулаковский. – К., 1899. – С. 51.
32. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи ... – С. 473.
33. Там же. – С. 317.
34. Стрежелецкий С. Ф. Отчет о раскопках таврского некрополя в Херсонесе за 1945 г. / С. Ф. Стрежелецкий // Архив НЗХТ. – Д. № 1300. – 69 л.
35. Багрянородный К. Об управлении империей... – С. 261.
36. Синельников В. Туринская плащаница на заре новой эры / В. Синельников. – М., 2000. – С. 54; Синельников В. Христос и образ первого века / В. Синельников. – М., 2003. – С. 67.
37. Ferrua A. The Unknown Catacomb: Unique Discovery of Early Christian Art / A. Ferrua. – Scotland, 1991. – P. 158; Айбабин А. И. Могильники VIII – начала X вв. в Крыму / А. И. Айбабин // МАИЭТ. – 1993. – Вып. 3. – С. 127-130.
38. Фомин М. В. О катакомбе – мартирии херсонесского храма Богородицы Влахернской / М. В. Фомин // Культ святых мест в древних и современных религиях. Тезисы докладов и сообщений (VII Международная Крымская конференция по религиоведению). – Севастополь, 2005. – С. 55; Фомин М. В. О почитании святых в Херсонесе – Херсоне по материалам некрополя / М. В. Фомин // Мир Византии: материалы международного научного семинара. – Белгород, 2007. – С. 165.
39. Керн, архимандрит Киприан. Евхаристия / Киприан Керн. – М., 1999. – С. 7.
40. Скабаланович М. Толковый Типикон / М. Скабаланович. – М., 2004. – С. 128.
41. Сахаров, Святитель Афанасий. Поминование усопших по уставу православной церкви / Афанасий Сахаров. – К., 2006. – С. 70; Сильченков Н. Практическое руководство при совершении приходских треб / Н. Сильченков. – М., 1888. – С. 90-92; Шиманский Г. И. Литургия: таинства и обряды / Г. И. Шиманский. – М., 2004. – С. 96.
42. Шиманский Г. И. Литургия ... – С. 98.
43. Слова Огласительного во Святый и Светоносный день преславного и спасительного Христа Бога нашего Воскресения иже во Святых отца нашего Иоанна, Архиепископа Константинопольского, Златоустого // Творения иже во святых отца нашего Иоанна Златоуста, архиепископа Константинопольского. – Книга 1. – Пр., 1916. – С. 38-39 [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.orthlib.ru/John_Chrysostom/paskha.html. Доступ: 25.07.2013 г.
44. Сорочан С. Б. Византийский Херсон ... – С. 1031-1095.
45. Туровский Е. Я. Отчет об археологических исследованиях участка некрополя Херсонеса у загородного храма в 2006 г. / Е. Я. Туровский // НА НЗХТ. – Д. №3856. – Л. 12-18; Sodini J-P. Alike II: la basilique double (Etudes Thasiennes, X) / J-P. Sodini, K. Kolokotsas. – Paris, 1984. – P. 229.

N. Suprun. On the burial ceremony as part of burial traditions Khersoness – Kherson. During the antique and medieval periods all the components of the sepulchral rite in the Chersonese were changing: choice of the way of the burial (ingumation or cremation), constituent elements of these ways, choice of the sepulchral construction as well as ceremonies of the burial. This paper is a try to retrace at first these evolutionary processes and laws.

Key words: *the Chersonese, sepulchral rite, ceremony during, ingumation, sepulchral construction, burial.*

Отримано: 06.10.2014 р.

УДК 94 (438) «12»

О. Головка

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА РУСІ НАПРИКІНЦІ 60-х – У 70-х РОКАХ ХІ СТ.

О. Головка. Європейська політика Русі наприкінці 60-х – у 70-х роках ХІ ст. В статті розглядаються взаємини Русі з європейськими країнами наприкінці 60-х – у 70-х роках ХІ ст., зокрема обставини перебування польського війська на Русі в 1069 р., історія еміграції київського князя Ізяслава Ярославича і його сина Ярополка 1073 – 1077 рр., їх контакти з польським князем Болеславом II Сміливим, германським королем Генріхом IV, римським папою Григорієм VII.

Ключові слова: *Русь, Польське князівство, Германська імперія, римська курія, міжнародні відносини.*

А. Головка. Европейская политика Руси в конце 60-х – 70-х годах ХІ в. В статье рассматриваются отношения Руси с европейскими странами в конце 60-х – в 70-х годах ХІ в., в частности обстоятельства пребывания польского войска на Руси в 1069 г., история эмиграции киевского князя Изяслава Ярославича и его сына Ярополка 1073–1077 гг., их контакты с польским князем Болеславом II Смелым, германским королем Генрихом IV, римским папой Григорием VII.

Ключевые слова: *Русь, Польское княжество, Германская империя, римская курия, международные отношения.*

Середина ХІ ст. у політичному житті Європи знаменувалася значним зростанням ролі як могутньої сили на міжнародній арені римської курії. В цей час римські понтифіки прагнуть до підкорення своїй владі монархів католицьких країн, прагнуть до творення величезної церковної наддержави й теократичного володарювання в тодішньому світі. На шляху до цього головним суперником папства були германські імператори. Здійснивши в середині Х ст. «renovasio imperii», германські королі¹ проголошують намі-